

Kronika

Att bärga är obehagligt. Desinformation är än obehagligare, skriver Knut Carlqvist.

Ett kryddat föredrag

I måndags skrev Heikki H Tann en krönika i Dagens Nyheter. Han är en av de estniska anhöriga till offren vid Estonias förlisning och protesterade mot uppgiften att 90 procent av de estniska anhöriga motsatt sig en bärgning av de döda. TT släppte uppgiften om den enkäten tio dagar efter det att Analysgruppen lämnat sin rapport. Strax visste varenda människa att en bärgning inte kunde komma på tal. Ester (och finnar) framställdes i pressen som mindre blöthjärtade och mer verklighetsnära än svenskar. De var minsant inte bortskämda.

TT:s källa var Estlands kommunikationsminister Raivo Vare, men denne hänvisar till en "telefonförfrågan" som gjorts av de anhörigas föreningar, oklart vilka. Men en ny enkät var onödig, det hade gjorts en redan

Det hade varit lättare att ta upp de omkomna, när dykarna lokaliserade dem den 2-5 december 1994.

övertäckningen av vraket. Vid de två möten som hölls med anhöriga var en majoritet för bärgning, många ville också se fartyget bärgat för att få klart besked om olycksorsaken. Och enkäten 1995 visade att 51 procent önskade bärgning.

Nu flyter remissvaren in. Några (marinen, socialstyrelsen och sjöfartsverket) anser att det är olämpligt och närmast omöjligt att bärga. resten undrar vad de har med saken att skaffa. Vill regeringen ta upp de döda så kan den göra det. Flertalet instans svarar inte. Resultatet bekräftar den beslutsinkompetens som kännetecknat regeringen sedan 1994. Hjälpgrupperna, Yrsa Stenius, Hans Bergström med flera, gör vad de kan för att stampa fram ett nej.

Bärgningen är förvisso obehaglig. Det hade varit lättare att ta upp de omkomna, när dykarna lokaliserade dem den 2-5 december 1994. Var de finns på fartyget anges med pedantisk noggrannhet, däck för däck, på sidorna 131 och 132 i haveri-rapporten. Då påträffades minst 130 personer, en hel del finns kvar i hytterna. De döda var väl bibehållna och förhållandevis lätta att ta upp.

Då skulle det etiska rådet fatta beslut åt regeringen, även om denna underhand meddelat vad den ville och parkerade nämnda Stenius som ledamot för att hålla rådet på mattan. Och för att upplysa rådet svarade den dykansvarige från sjöfartsverket, Johan Franson, för en livfull och detaljerad redogörelse för vad som skulle hända vid en bärgning. Detta två dagar efter att dykningarna avslutats. Ledamöterna berättar om den för Analysgruppen: "Efter föredragningen är det som om luften går ur rummet. Det är tyst en lång stund..." (sid 105).

Hela fartyget skulle bärgas i högsommartid. En explosionsartad förruttnelse skulle sätta in så snart kropparna kom i kontakt med luftens syre. Journalisterna skulle cirkla som gamar över vraket och de döda som motförmodan skulle kunna identifieras hade fått läggas i graven med slev. Franson kryddade sin föredragning med bilder av drunknade som legat länge i vattnet och ställde rådet inför det ena etiska dilemman efter det andra: Hur mycket skulle dykarna våga och hur sätter man gränser för dem? (Det sköter vanligen dykledaren.) Hur kommer de utbildade unga män och kvinnor som ska göra jobbet klara på festningarna? (Varför sådana skulle sättas in förklaras inte.)

Det enda som hänt sedan dess är att Franson försökt övertäcka vraket för 225 miljoner och att regeringen utnämnt honom till sjösäkerhetsdirektör.

8 januari 1999
KNUT CARLQVIST

D-503 och I-330 mot räknenissarna

Ingenjör Zamjatin applicerade termodynamikens andra lag på samhällsbygget. Något nobelpris fick han inte, skriver Gunder Andersson.

Jevgenij Zamjatin (av översättaren försvenskad till Eugen Samjatin) hör till de stora glömda mellankrigsförfattarna. Det är omvittnat att hans framtidsdystopi *Vi* påverkade både den Aldous Huxley som skrev *Du sköna nya värld* och den George Orwell som skrev *1984*. Omöjligt är inte att även Karin Boye kände till den när hon skrev *Kallosain*. Romanen fanns inte då på svenska men översattes till engelska redan 1924, tre år innan den kom på ryska – på ett exilförlag.

Dem Nobel glömdes 8

Eugen Samjatin
(Jevgenij Zamjatin)
Vi (skrivet 1921, publicerad 1927)
Öv: Sven Vallmark
Bonniers, 1959

Zamjatin, född 1884, var skeppsbyggnadsingenjören som gav sig litteraturen i våld. Han hade tagit del i revolutionen 1905 som medlem av bolsjevikpartiet, blev förvisad till Sibirien men flydde och återupptog illegalt sina studier. Det var inte så värt bevant med personkontrollen på den tiden. Han hann avlägga examen innan han greps på nytt. Det blev Sibirien igen.

Där fick han tid att skriva sin första roman, *En lantlig berättelse* (1913), som betydde ett omedelbart genombrott. Samma år benådades han i en allmän amnesti, och återgick till skeppsbyggnaden. Bland annat ledde han 1916 konstruktionen av ryska isbrytare vid ett varv i London. Han återvände till Ryssland lagom till oktoberrevolutionen och kom därefter att ägna sig helt åt litteraturen. Han redigerade tidskrifter, upprätthöll administrativa poster och var en skarpsynt och uppskattad essäist och debattör, en av de ledande i Sovjets litterära liv under 20-talet.

Ifrågasatt från två håll

Men marken började gunga under honom. Han blev ifrågasatt från två håll: De ultraradikala proletkultförfattarna och de regimen mer närstående, som skulle komma att omfatta dogmen om den socialistiska realismen fram på 30-talet. Då befann sig Zamjatin redan i exil. Attackerna mot honom hade accelererat i slutet av 20-talet. Till slut tilläts han att lämna landet 1931, sedan Gorkij lagt ett ord för honom hos Stalin.

Hans banbrytande roman *Vi* blev hans undergång. Skrivet åren 1920-21 tilläts den aldrig komma ut i Sovjet. När den publicerades på ett exilförlag i Prag 1927 bröt helvetet löst på allvar. Vad var det då som var så farligt med denna framtidsroman, med handlingen förlagd på 2500-talet? Kanske framför allt karaktären av dystopi.

Futuristen. Jevgenij Zamjatin porträtterad av Jurij Annenkov 1921, året då *Vi* skrevs. Det skulle dröja till 1927 innan boken publicerades på ryska.

Zamjatin var som sagt ingenjör. Hans begrepps värld var till en del ingenjörens. I romanen *Vi* omsätter han entropilagen till samhället. Alltså termodynamikens andra huvudsats enligt vilken ordningen hela tiden ökar inom ett slutet system. Ordning kan med olika former av energitillskott skapas inom vissa delar av detta slutna system, men till priset av mera ordning i andra delar av det. Nettoeffekten blir ökad entropi, större ordning. Konsekvens: Varje slutet system går mot sin gradvisa upplösning.

Rött skynke för partiet

Självklart var sådana tankar ett rött skynke för alla, oavsett fraktionstillhörighet, som i enpartistatet och proletarietets diktatur såg ett framtida lyckorike. Det samhälle Zamjatin skildrar är just en sådan enpartistat, kallad Den Enda Staten, en med matematisk precision uppbyggd diktatur där invånarna aldrig lämnas åt sig själva. Förklädda statsspioner och utvecklade elektroniska övervaknings-system kollar oavbrutet vad de har för sig. Med en nästan kuslig framsynthet har Zamjatin konstruerat en framtidsstat som är en sorts korsning mellan Stasis DDR och Stockholms affärscentra på 90-talet. Det mest förvånande är egentligen att han inte förutsåg datasamhället i sig.

I Den Enda Staten gäller det att vara lojal, varje försök till individualism eller avvikelse slås brutalt ned. I värsta fall blir det döden i den elektriska giljotinen. Den lättköpta associationen är givetvis Zamjatins hemland med Stalins diktatur, sådan den kom att utkristallisera sig på 30-talet.

Men plockar man bort skyggglapparna ser man denna framtidsvisions giltighet också hos oss, här och nu. Det är bara att lyssna till kommundirektörer som ryar om att "illojala medarbetare inte har någon plats i vår organisation". Eller notera hur datasystemens "elektroniska giljotin" dekapiterar vanligt

folk i tillfällig ekonomisk knipa: en betalningsanmärkning och du är körd på kreditmarknaden åratals framåt. Endast den systemtrogne, den i allt perfekt, är tillförlitlig och äger existensberättigande i den upifrån skapade strukturen.

Bokens huvudperson, med det charmiga tilltalsnamnet D-503, till yrket en sorts sputnikkonstruktör, tror från början benhårt på det matematiskt bundna i samhället och naturen. Han är systemets frivillige fånge. När han möter och förälskar sig i I-330, en kvinna som öppet trotsar systemet faller gradvis hans övertygelse under stora vända sönder. Människans drifter är åtminstone ibland starkare än alla system. Det var tankegångar som skälles för borgerlig individualism av Zamjatins samtida, och inte bara då.

Med kuslig framsynthet har Zamjatin konstruerat en framtidsstat som är en sorts korsning mellan Stasis DDR och Stockholms affärscentra på 90-talet.

Det intressanta är att *Vi* skrevs innan diktaturen etablerats på allvar, inbördeskriget pågick fortfarande. Boken vänder sig alltså inte mot ett existerande sovjetiskt samhälle, men mot ett möjligen framtida. Zamjatins kritik av den ideologiskt styrda enpartistaten är av samma slag som den Rosa Luxemburg framförde mot Lenins politik, fast uppskruvad i fiktion. Zamjatin hann precis lämna Sovjetunionen innan den stora utrensningssvågen rullade igång. Årens tidigare vedersakare föll offer för den. Själv dog han i Paris samma år som den nådde sin kulmen, i mars 1937.

GUUNDER ANDERSSON